

*Jančar* embere ugyanakkor a történelemben él, a társadalomban, de tudja, hogy nem bízhat senkiben. Nem csatlakozhat se szektához, se csoporthoz, se egyénhez. Futásával „a kiürült égbolt alatt” csak haladékot csikar ki időről időre, de közben tudja, hogy fenéig kell ürítenie a keserű poharat.

A *gályarab* egyébként jellegzetes szlovén népköltészeti alak, de felbukkan modern lírai vers motívumaként is. A gályarabok soraiban ott találjuk a parasztfelkelések résztvevőit és — a mi negyven prédikátorunkhoz hasonlóan — a reformáció híveit is. A gályarabtéma tehát jóval több, mint különös írói választás, inkább egy régi jelkép továbbgondolása a szlovén irodalomban.

\*

Nem találomra ragadtuk ki ezt a pár szerzőt. Egy-egy alkotásuk bemutatásával érzékeltetni kívántuk, milyen sokféle törekvés jellemzi a mai szlovén prózát, ugyanakkor mindvégig az a közös hagyomány, amely a magasabb rendű célokért, a közösségért, az eszményeiért küzdő, győzedelmeskedő vagy elbukó *egyént* állítja a művek középpontjába.

**KÁFER ISTVÁN**

## „Hungaroszlovakológia”

GONDOLATOK EGY ÚJ TUDOMÁNYÁGRÓL A SZOMSZÉDOS SZOCIALISTA  
ORSZÁGOK MAI IRODALMÁRÓL RENDEZETT ELSŐ ORSZÁGOS  
KONFERENCIÁN

Az első országos konferencia a szomszéd népek irodalmáról rendkívül fontos, hasznos, időszerű. Különösen értékes a szervezés sokoldalúságra törekvése, miszerint a tudományos vizsgálódásokat nem csupán gyakorlati műelemzések egészítik ki, hanem sor kerül a könyvkiadás, a könyvtárak, a folyóiratok, az irodalomkritika és a műfordítás szerepének áttekintésére is. E konferencia nyomán és hatására minden bizonnyal lesz majd hasonló eszmecsere az irodalom- és történelemtankönyvekről, az irodalmi és történelmi anyagot is közlő periodikumokról, ismeretterjesztő és hasonló kiadványokról. Munkálkodásunk elsődleges gyakorlati célja ugyanis régióink nemzeti kultúráinak elemző közvetítésén és közvetítő elemzésén keresztül olyan ismeretanyag köztudatba oltása, amely fokozatosan feltárná a kölcsönösen negatív nemzeti sztereotípiák ellenszenves összetevőinek okait, sőt a sokat emlegetett közös múltból talán pozitív sztereotípiákkal is módosíthatná a magyarság és a szomszédai viszonyának jelenlegi tartalmát.

Amikor a Vladimír Mináč, Ladislav Ballek, Ivan Habaj és más szlovák írók műveiben olvasható magyar vonatkozásokról van szó, akkor tulajdonképpen hungarikumokról beszélünk. Amikor Mináč fölteszi a kérdést: „Van-e egyáltalán értelme abban a tragikusan összecsomózott bugyorban kotorászni, amelyet történelmi Magyarországának neveznek”, akkor ez már kimeríti a nemzeti bibliográfiánkban használt területi hungarikum fogalmát. A szlovák író azonban ennél sokkal tovább megy, amikor kijelenti: „A magyarokhoz való viszonyunk nemcsak nemzeti sorsunkat, hanem nemzeti tudatunkat, illetve lelkünket is meghatározta. Sok évtizeden keresztül azzal léteztünk, hogy elrugaskodtunk a magyaroktól, hogy nem adtuk meg magunkat, hogy rajtuk kívül és ellenükre éltünk; ez a magatartás sokáig létezésünk lak-

muszypapírja.” Ez már tartalmi hungarikum, hiszen rólunk is, talán nekünk is szól. S ha ebből a szempontból is vizsgáljuk északi — és természetesen a többi — szomszédunk irodalmát, sőt egész művelődését, a hungarikumok újabb és újabb kategóriáit találjuk. Ilyen például a nyelvi hungarikum, amely mondjuk Ján Chalupka Kocúrkovojától Ladislav Ballek Palánkról, azaz Ipolyságról szóló regényéig tömegesen fordul elő magyar szavak, mondatok, sőt párbeszédek használatával, amit a fordítások mind ez ideig nem tudnak érzékeltetni a magyar olvasóval. Ugyanezek a nyelvi hungarikumok hemzsegnek Ballek másik ipolysági könyvében, az Agátyban, Peter Jaroš Ezeréves méh című családregényében, Peter Andruška Gátak című művében stb.

Újabb, szintén igen gyakori hungarikumkategória a tartalmi hungarikumok sajátos alfaja: a magyar nép, az állam, a politikai-kulturális élet pusztja említései — tehát nem a mináci látószögű tényanyag. Ilyen például a történelmi regényekben vagy a konferenciánkon is szóba került memoárookban olvasható hungarikumsorozat, mint a szintén idézett Plávka-életírásban, ahol a szerző édesapját emlegeti, amint 1916-ban a budapesti EMKE-lokálban virtusból elhúzatta a cigánnyal a mai szlovák himnuszt, vagy amikor ő maga már az ötvenes évek Budapestjén az Országházat építő hajdani szlovák kőművesekre emlékezik.

További, a konferenciánkon ugyancsak említett hungarikumkategória a szlovákiai magyar nemzeti kisebbség szerepeltetése napjaink szlovák prózájában. Ez az újabb hungarikumfokozat több problémát is hordoz magában. Az egyik: A mai szlovák irodalomkritika a Jaroš Ezeréves méhéről rendezett vitasorozatban arra a megállapításra jutott, hogy Jaroš, Ballek, Habaj és mások eszmei állásfoglalása a magyar nemzetiséghez fűződő viszonyoknak a szocialista internacionalizmus elvi alapján történő megoldása. Ez a Daniel Okáli tollából származó megállapítás azonban többek között azért is erősen vitatható, mert az Ezeréves méh története idején, a századforduló és 1918 között magyar nemzeti kisebbség — egyszerűen nem volt. De még a többi, az immár „szlovák déllel” foglalkozó művek sem választják szét a határon onnani és inneni magyarokat. A másik probléma a hungarológiai komparatistika sajátos területéhez sorolható: Ballek Segédje és Agátyja ugyanis — egyébként véleményem szerint legalábbis az utóbbi évtized legjobb szlovák regényei — a szlovák és magyar „világ” keveredése Ipolyság, a dzsentroid vidéki fészek egzotikus délvidéki klímájában. Szlovákiai kritikusai a világirodalom déli periféria-ábrázolásaival, Thomas Clayton Wolf és Faulkner témáival azonosítják. Ez a látásmód azért is meggondolkoztató, mert egyrészt ez a „dél”, az egzotikus világ még délebbre is, sőt azonos etnikumban folytatódik, tehát Magyarországon, másrészt mert hasonlóan nyomott, páradús ábrázolásmódot választott például Sarusi Mihály is a békécsabai szlovákság esetében. Felmerül tehát a magyar nemzeti kisebbségek — és a nemzeti kisebbségek általában — szépirodalmi megjelenítéseinek összehasonlító vizsgálata.

A nyelvi, területi és tartalmi hungarikumok feltárása a szomszédos népek művelődésében országos jelentőségű, sőt nemzetközi feladat. Gyűjtőkörének széles volta és az anyag gyakori előfordulása egy új tudományág létrehozását és tervszerű művelését sürgeti, annál is inkább, mivel a sztereotípiavizsgálatok szomszédnépi szempontból a magyar művelődés kutatását is szükségessé teszik. A hungarológia szlovák forrásaival foglalkozó szlovakohungarológia, illetve a szlovakológia magyar forrásaival foglalkozó hungaroszlavakológia párhuzamos létrejötte meggyorsítaná a két nép szimbiózisának vizsgálatát. Ugyanerre lenne szükség román, délszláv stb. vonatkozásban is.

A mai szlovák irodalom szlovakohungarológiai elemzéséhez szükség van kontesztív stilisztikai-nyelvi vizsgálódásokra is, például a balleki magyar nyelvi elemek, az író sajátos szóteremtései (maga ugyan azt vallja, hogy nem tud magyarul!) és más hungarizmusai analizálására. Felvetődik olyan szempont is, mint a zsidóság magyarrá és szlovákká asszimilálódása, illetve a dualizmus korában játszott szerepének képe a mai szlovák irodalomban. A nálunk legutóbb Hanák Péter tanulmá-

nyában és e konferencián Niederhauser professzor által is felvetett kérdés szinte valamennyi szlovák retrospektív prózai műben előkerül. Andruška Schwarcz-Čiernyje vagy Ballek Palesztinába kivándorló magyar keresztnév-helyesírású Erneszt Weinbergerje és társai a Centrál-szállóban Martin Rázus Krémársky král-jának újrjelentkezései.

\*

Szívmengető az Európa Kiadó és a pozsonyi Tatron együttműködése a Bibliotheca Saeculorum című, a közös művelődéstörténeti hagyományt közösen vállaló sorozat létrehozásában. Bármilyen jó azonban az Európa munkálkodása, a szomszéd népek irodalmából sokkal több mű kiadására van szükség, mint amennyit európai színvonalat tartó kiadónk vállalhat. Hasonló a probléma a Nagyvilág című folyóirattal is. A szomszéd országok irodalmi nekünk többet és közelebbit jelentenek, mint Európa és a világ más tájainak literatúrái, ezért szükség lenne egyrészt az Európa mellett más kiadó bekapcsolódására, másrészt egy csakis a szomszédok irodalmával-művelődésével foglalkozó „Kisvilág” létrehozására. Annak ellenére, hogy a szomszéd országok magyar irodalmi folyóiratai — köztük a pozsonyi Irodalmi Szemle — dicséretesen teljesítik közvetítő feladatukat. Hazai érdeklődésünk talán az ő munkájukat is könnyítené, hiszen a *magyarországi* kezdeményezések ezen a téren sokkal nagyobb súllyal demonstrálnák a magyar kultúra érdeklődésének természetes őszinteségét.

A szomszéd országok magyar irodalmi pedig nagyobb helyet kaphatnának hazai irodalmi folyóiratainkban.

## JEGYZETEK

Vladimir Mlnác idézett megállapításai: Nemzet él itt. In: Összefüggések. Bratislava, 1980, Madách, 86. old. (Tözsér Árpád fordítása); Daniel Okáli cikke: Slovenské pohľady 1980. 8. sz.; Hanák Péter tanulmánya: A dualizmus koráról kutatás közben. (Somogy, 1981. 5. sz. — Látóhatár, 1981, 11. sz.)